

โรงเรียนขนาดเล็ก : ปัญหาที่ต้องตัดสินใจ

The small schools: Issues to be decided

กัญกร เอี่ยมพญา* นิวัตต์ น้อยมณี**พรทิพย์ อ้นเกษม***

อภิชาติ อนุกุลเวช**** ดาวประกาย ระโส*****

Kanporn Aiemphaya* Niwat Noymanee** Porntip Onkasem***

Abhichat Anukulwech**** Daoprakai Raso*****

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์* มหาวิทยาลัยกรุงเทพสุวรรณภูมิ** มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ***

วิทยาลัยเทคนิคชลบุรี**** โรงเรียนพรหมพิกุลทอง*****

Rajabhat Rajanagarindra University* Bangkok Suvarnabhumi University** Rajabhat

Rajanagarindra University*** Chonburi Technical College**** Prompikunthong School*****

บทคัดย่อ

ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก ที่จะต้องดำเนินการบริหารจัดการแก้ไข คือ โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน โดยเฉพาะโรงเรียนที่มีนักเรียนต่ำกว่า 40 คนลงมา วิธีแก้ไขต้องกำหนดแนวทางในการควมรวม ใช้วิธีการยุบโรงเรียนบางส่วน เหตุผลที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านงบประมาณ เพราะโรงเรียนขนาดเล็กมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยรายหัวที่สูง เพราะมีงบประมาณไม่เพียงพอ ครูไม่ครบชั้น และขาดอุปกรณ์และเทคโนโลยีสนับสนุน รัฐบาลต้องดำเนินการ แก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยการประสานความร่วมมือและทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร ครู

คำสำคัญ: โรงเรียนขนาดเล็ก, การแก้ปัญหา, การตัดสินใจ

Abstract

This is a problem of the small school which issue that must be managed to solve the problem. The small school with less than 120 students, especially schools that have students with less than 40 students, which increase by establishing guidelines for merging small schools located in normal areas refers to conditions with easy access. The most important is budget problems because smaller schools have a higher average cost per capital more than large school. The most common problem of small schools have not enough budget. The teacher does not enough the grade and lack of supporting equipment and technology. The government must solve small school problems. The policies and action plans have been formulated to solve the problems of small schools. These consisted of coordinating and understanding with parents, communities, and administrators to develop small schools. This will help solve the number of smaller schools.

Keywords: The Small Schools, Problem Solving, Decision Making

บทนำ

คำว่า โรงเรียนขนาดเล็ก คนโดยทั่วไป มีความเข้าใจว่า คือโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียน น้อยไม่กี่ปerson ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง บางส่วน แต่หากดูความหมายของทางราชการ ที่กระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นแนวทางในการ ดำเนินงาน คำว่าโรงเรียนขนาดเล็ก มีคำจำกัดความ ในปัจจุบันที่เป็นไปตามหนังสือของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2563: 1) กำหนดไว้ว่า โรงเรียนขนาดเล็กคือโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 359 คนลงมา โดยให้ใช้ข้อมูลจำนวนนักเรียน ณ วันที่ 10 มิถุนายน กล่าวได้ว่าโรงเรียนขนาดเล็ก ส่วนใหญ่ ยังไม่เป็นปัญหา ประเด็นที่เป็นปัญหาที่มีการ กล่าวถึงกันมากคือ โรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา และปัจจุบันเป้าหมาย มาอยู่ที่ โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 40 คนลงมา ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนโรงเรียนในกลุ่มนี้มากขึ้น มาโดยตลอด และทางราชการได้เห็นสภาพปัญหา ดังกล่าว จึงมีแนวทางที่จะจัดการกับปัญหานี้ โดยมี การหาวิธีการบริหารจัดการเพื่อการแก้ปัญหา นี้ มาโดยตลอด

ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กของไทยเป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนานกว่าครึ่งศตวรรษ โดย เริ่มจากการที่มีการโอนโรงเรียนประถมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการไปสังกัดองค์การบริหาร ส่วนจังหวัด ในปี พ.ศ. 2509 ทำให้แต่ละท้องถิ่น สร้างโรงเรียนขึ้นมาเป็นการแสดงศักยภาพของ ท้องถิ่น มีลักษณะเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน โดยมีแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่เรียกว่า “บวร” ซึ่งหมายถึง แนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยใช้พลัง ของบ้าน วัด โรงเรียน มารวมเป็นพลังในการพัฒนา หมู่บ้าน แนวคิดดังกล่าวจึงนำมาซึ่งการสร้างวัด และโรงเรียนให้เป็นสัญลักษณ์แห่งความเข้มแข็ง ของหมู่บ้าน เรียกได้ว่าหากจะดูว่าหมู่บ้านใด มีความเข้มแข็งสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วย หมู่บ้านที่มีความเป็นระเบียบ มีความสวยงาม มีวัด และโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ในส่วนของการจัดตั้ง โรงเรียนจึงเกิดขึ้นอย่างมากมาย มีโรงเรียนที่ได้รับ การบริจาคที่ดินและอาคารจากการร่วมแรงร่วมใจ ของคนในชุมชน เพราะเห็นว่าการมีโรงเรียน ในหมู่บ้านย่อมทำให้เด็กๆ มีความสะดวกในการเดินทางไปโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่หวังดี ต่อชุมชนและเด็กลูกหลานของตนเอง เพราะ ในยุคนั้นการเดินทางยังไม่มีความสะดวกสบาย เส้นทางคมนาคมยังมีความยากลำบาก การมี โรงเรียนของหมู่บ้าน จึงเป็นความสุขของทุกคนที่มี ส่วนร่วมในการสร้างโรงเรียน

เมื่อกาลเวลาผ่านไปสภาพของชุมชน เปลี่ยนแปลงไป เส้นทางการเดินทางมีความ สะดวกรวดเร็ว ค่านิยมของคนในชนบทเปลี่ยน แปลงไป ต้องการส่งลูกหลานของตนไปเรียน ในเมืองหรือชุมชนขนาดใหญ่ เพราะเชื่อว่าโรงเรียน ขนาดใหญ่ย่อมมีคุณภาพดีกว่าโรงเรียนในชนบท และเมื่อเส้นทางคมนาคมสะดวก ระยะทางไม่เป็น ปัญหาอุปสรรคของการเดินทาง ชาวบ้านบางคน ที่มีรถยนต์ไปส่งบุตรหลาน ได้มีการรับเด็กคนอื่น ๆ ไปด้วย จึงเป็นการเริ่มต้นของอาชีพขับรถรับส่ง นักเรียนขึ้นมา มีการประชาสัมพันธ์และดำเนินการ ย้ายนักเรียนจากหมู่บ้านเข้าไปเรียนในเมือง และยังมีโรงเรียนเอกชนที่เข้ามาให้บริการถึง หมู่บ้านโดยมีรถรับส่งนักเรียน ประกอบกับประเทศไทยมีนโยบายคุมกำเนิดและดำเนินการ อย่างได้ผลดียิ่ง คือการทำให้อัตราการเกิดของเด็ก ลดลงอย่างรวดเร็ว และอีกเหตุผลที่สำคัญคือ เมื่อมีการเคลื่อนย้ายแรงงานของคนในชนบท เข้าสู่กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรม หรือสถานประกอบการ จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงของชีวิตชาวชนบท ที่มีโครงสร้างครอบครัวเปลี่ยน แปลงไปจากเดิม สมาชิกของครอบครัวจะเหลือเพียง ผู้สูงอายุ

และเด็กที่พ่อแม่ยังไม่มีความพร้อม จะให้ลูกย้ายตามไปอยู่ด้วย ส่วนพ่อแม่ที่มีความพร้อมก็จะย้ายลูกตามไปเรียนในพื้นที่ซึ่งตนเองไปทำงาน

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคืออัตราการเกิดของเด็กไทยลดลง จากเดิมที่มีนักเรียนเข้าเรียนประมาณปีละ 1 ล้านคน แต่จากข้อมูลปัจจุบัน กระทรวงสาธารณสุขเปิดเผยว่าข้อมูลทางสถิติ ย้อนหลัง 3 ปี พบว่าปี 2563 จำนวนการเกิด ของเด็กไทยลดลงต่ำกว่า 600,000 คน เป็นครั้งแรก และมีแนวโน้มจะลดต่ำลงอย่างต่อเนื่องสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่มีค่านิยมอยู่เป็น โสด กังวลเรื่องคนช่วยเหลือ กังวลเรื่องความมั่นคง ในหน้าที่การงาน จึงชะลอการมีลูกหรือไม่ต้องการมีลูกเลย และส่วนหนึ่งประสบปัญหาภาวะมีบุตรยาก อย่างไรก็ตามรัฐบาลสนับสนุนและ ส่งเสริมการเกิดเพิ่มขึ้นด้วยความสมัครใจ ยังมีการวางแผนพร้อมดูแลให้แม่คลอดอย่างปลอดภัย ทารกแรกเกิดมีสุขภาพแข็งแรงและพร้อมที่จะ เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ (สาธิต ปิตุเตชะ, 2564 : ออนไลน์) จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนัก งานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในปี 2562 พบว่า มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 15,158 โรงเรียน มีนักเรียนรวมกันทั้งสิ้น 981,831 คน มีครูทั้งสิ้น 103,079 คน ซึ่งหากดูค่าเฉลี่ยสัดส่วน พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก 1 แห่ง จะมีนักเรียนประมาณ 65 คน โรงเรียนต่อครู 1 : 6.8 ครูต่อนักเรียน เท่ากับ 1 : 9.5 (สุเทพ ชิตยวงษ์, 2562 : ออนไลน์) จากตัวเลขนี้เห็นได้ชัดเจนว่า อัตราส่วนของครูต่อนักเรียนเมื่อเทียบกับภาพรวม ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามเกณฑ์ที่ ก.ค.ศ. กำหนดไว้คือ กำหนดอัตราครู 1 คน ต่อนักเรียน 20 คน (ประวิต เอรราวรณ, 2563 : ออนไลน์) ซึ่งทำให้ส่งผลกระทบต่อ การขาดแคลนครูในบางสถานศึกษา เพราะเมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว สัดส่วนระหว่างครูกับนักเรียน ในภาพรวมของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูต่อนักเรียนยังต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการบริหารเพื่อให้มีการจัดการให้ สัดส่วนครูต่อนักเรียนมีสัดส่วนจำนวนที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด ซึ่งวิธีการยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ปกติ เป็นแนวทางที่ทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ต้องดำเนินการ ซึ่งเป็นแนวทางที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จะเป็น ประโยชน์ต่อคุณภาพการศึกษา ปัญหาการ ขาดแคลนครู ครูไม่ครบชั้นแทบจะหมดไป เพียงแต่ เพิ่มการ ประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ปกครองรับทราบ และการให้ข้อมูลที่ชัดเจนกับผู้ปกครองอาจจะ ยังไม่ทั่วถึง จึงเป็น ประเด็นที่มีการต่อต้านในบาง พื้นที่ เพราะผู้ปกครองเห็นว่าเป็นการเพิ่มภาระ ให้กับผู้ปกครองในเรื่องการ เดินทาง

ปัญหาสำคัญของโรงเรียนขนาดเล็ก

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2557) กล่าวถึง ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียน น้อยกว่า 60 คน มีจำนวน เกือบ 8,992 โรง และ ที่มีนักเรียนน้อยกว่า 40 คน จำนวน 2,799 โรง โดยกล่าวว่าโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ มีปัญหา ที่สำคัญหลายประการคือ 1) งบประมาณ ไม่พอเพียงสำหรับการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ เพราะ โรงเรียนจะได้รับการงบประมาณตามจำนวนหัวของนักเรียน 2) จำนวนครูไม่ครบชั้นและไม่ครบ สาระวิชาตาม หลักสูตร ปัจจุบันระดับประถม ศึกษาทั้งระบบก็อยู่ในสภาวะขาดแคลนอยู่แล้ว ดังนั้นโรงเรียนขนาดเล็กจึง ได้รับอัตราครูตาม สัดส่วนของนักเรียนเท่านั้น โดยมิได้คำนึงถึง จำนวนชั้นและจำนวนสาระวิชาที่มีในหลักสูตร

แต่อย่างไร 3) นักเรียนขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเช่นคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ เพราะโรงเรียนขาดแคลนงบประมาณ และขาด แคลนครูที่มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว และโรงเรียนบางส่วนอยู่ในถิ่นทุรกันดารที่ไม่มีไฟฟ้าเข้าถึง การแก้ปัญหาอาจมีการจัดตั้งโรงเรียนประจำโดยใช้แบบที่ได้ผลในปัจจุบันแล้วนำมา ปรับเป็นต้นแบบการจัดตั้งโรงเรียนประจำของรัฐ ในพื้นที่มีปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศ โรงเรียนประจำจะมีลักษณะพิเศษหลายประการ เพราะเด็กต้องอยู่ในโรงเรียนกับครูทั้งวันทั้งคืนเด็ก จะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครูอย่างใกล้ชิด ทั้งใน เวลาการศึกษาทางวิชาการ การเล่นกีฬาในช่วง เย็นและ การทำการบ้าน และทบทวนความรู้ หลังอาหารเย็นนักเรียนจะถูกฝึกฝนให้เป็นคน มีวินัยมีความรับผิดชอบ เป็นผู้ยึดมั่นในการ ประพฤติดี ปฏิบัติดี ระบบโรงเรียนประจำจะเสริม สร้างให้กระบวนการปลูกฝังอบรม หล่อหลอม กล่อมเกล่าให้เด็กมีค่านิยมที่พึงประสงค์อย่างมี ประสิทธิภาพ

สุริยา ช้องเสนาะ (2558 : 1-2) กล่าวว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่มีปัญหาอย่างน้อย 3 ประการ ซึ่งส่งผลทำให้โรงเรียนขนาดเล็ก ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เท่าเทียมกับโรงเรียนขนาด กลางและขนาดใหญ่ได้ ดังนี้ 1) โรงเรียนขนาดเล็กมีต้นทุนในการจัดการเรียนการสอนต่อหัวที่สูงกว่าโรงเรียน ขนาดใหญ่ 2) เนื่องจากโรงเรียนแต่ละแห่งได้รับการจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาจากรัฐบาล โดยคิดเป็นรายหัวนักเรียนซึ่งการ จัดสรรงบประมาณในลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้ โรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยอยู่แล้วในสถานะที่เสียเปรียบ ส่งผลให้โรงเรียนขนาดเล็ก ขาดทั้งอุปกรณ์ เทคโนโลยีเพื่อ การศึกษา ทำให้ ประสิทธิภาพในการเรียนการสอนลดลง เพราะการเข้าถึงเทคโนโลยี เทคโนโลยีกลายเป็นส่วน หนึ่งของชีวิต เด็กรุ่นใหม่จะใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ บุคลากรในสถานศึกษาก็จำเป็นต้องเป็นคนที่สามารถ นำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนพร้อมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการค้นคว้าพัฒนาความรู้ของ ตนเอง ขณะเดียวกันยังจะต้องสามารถนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาอีกด้วย (พชรพล คำสมาน และคณะ, 2562 : 236) 3) ปัญหา ขาดแคลนครูที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและ จำนวนครูไม่ครบ ขัน เนื่องจากสำนักงานคณะ กรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสัดส่วนครู 1 คน ต่อนักเรียน 20 คน สอดคล้องกับรายงานของ คณะกรรมการขับเคลื่อนเพื่อการปฏิรูปประเทศ ด้านการศึกษาเรื่อง การบริหาร จัดการโรงเรียน ขนาดเล็ก พบว่าปัญหาสำคัญของโรงเรียนขนาดเล็กมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ด้รับ งบประมาณน้อย 2) ขาดครูที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และ 3) โรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในชุมชน ขนาดเล็ก (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559 : 4)

ปัญหาทั้ง 3 ประการนี้ เป็นปัญหาในด้านทรัพยากรทางการศึกษาทั้งด้าน บุคลากร วัสดุ ครุภัณฑ์ และ เทคโนโลยี ซึ่งปัญหา ดังกล่าวเป็นที่รับรู้กันทุกระดับตั้งแต่ระดับ นโยบายจนถึงระดับปฏิบัติการ กระทรวง ศึกษาธิการเองพยายามอย่างยิ่งที่จะขอรับการ สนับสนุนด้านงบประมาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอัตราครู แต่ติดประเด็นปัญหาที่มีการ กล่าวกันว่ากระทรวงศึกษาธิการยังไม่ได้ดำเนินการบริหารจัดการเพื่อให้จำนวน โรงเรียนมีความ เหมาะสมกับครูและนักเรียน โดยยกตัวเลขจำนวน ครูและจำนวนนักเรียนว่าในภาพรวมของ ประเทศ หากพิจารณา โดยยึดเกณฑ์ของธนาคารพัฒนา แห่งเอเชีย (ADB) ที่กำหนดว่าครู 1 คน รับผิดชอบ นักเรียน 25 คน หากยึดเกณฑ์นี้ถือว่าประเทศไทย มีจำนวนครูเกินเกณฑ์ เนื่องจากปัจจุบันอัตราส่วน ระหว่าง ครูกับนักเรียนโดยภาพรวมของประเทศไทย ประมาณ 1 ต่อ 19 นั่นคือครู 1 คน รับผิดชอบ นักเรียน ไม่ถึง 20 คน ดังนั้นโอกาสที่จะได้รับ อัตรากำลังครูเพิ่มขึ้นคง เป็นหนทางที่เป็นไปไม่ได้

ไกรยศ ภัทรวาท (2562) กล่าวว่า โจทย์ของโรงเรียนขนาดเล็ก เป็นโจทย์ที่มีความซับซ้อนและถือเป็นโจทย์สำคัญในการแก้ไข ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของประเทศ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (ก.ส.ศ.) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อตีโจทย์โรงเรียนขนาดเล็กให้เห็นภาพและแนวทางการปฏิรูปเชิงระบบที่ชัดเจน เพื่อสนับสนุนกระบวนการวิจัยเชิงระบบ ที่นำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายโดยใช้กระบวนการ วิจัยเชิงระบบ เพื่อกำหนดโจทย์การทำงานที่นำไป สู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อการปฏิรูปความ เสมอภาคทางการศึกษาของโรงเรียนให้สามารถ ยืนหยัดต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่ เด็กเยาวชนในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย 3 ตัวย่อย คือ 1) การแก้ปัญหาด้วยข้อมูลและ หลักฐานเชิงประจักษ์โดย ก.ส.ศ. ได้พัฒนาระบบ สารสนเทศ เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (Information System for Equitable Education: ISEE) ระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ ที่ช่วยให้ทุกคนเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริง 2) การจัดสรรทรัพยากรด้วยหลักความเสมอภาค (Equity-based Budgeting) เพื่อค้นหาโรงเรียน ที่ต้องรักษาไว้ (Protected School) ปัจจุบัน โรงเรียนกลุ่มนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณ ส่วนใหญ่ด้วยสูตรการจัดสรรเงิน งบประมาณแบบเดียวกับโรงเรียนปกติทั่วไปในประเทศไทย ตาม สูตรการจัดสรรงบประมาณเงินอุดหนุนรายหัว นักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ เงินอุดหนุนรายหัวและงบเรียนฟรี 15 ปี ที่แปรผัน ตามจำนวนนักเรียนและระดับการศึกษา โดยมี งบประมาณเพิ่มเติมให้แก่โรงเรียนขนาดเล็ก 3) นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาคทาง การศึกษา ด้วยสภาพความจำเป็นพิเศษทั้ง ข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรบุคคลและความ ด้อยโอกาสของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กเยาวชนในโรงเรียนขนาดเล็ก จำเป็นต้อง อาศัยนวัตกรรมในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเสมอภาค ให้โอกาสทางการศึกษา

การแก้ปัญหา โรงเรียนขนาดเล็ก

การดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาโรงเรียน ขนาดเล็กที่ดำเนินการในปัจจุบันคือ นโยบายควบรวมสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยการไม่จัดครู และผู้บริหารโรงเรียนไปทดแทนครู หรือผู้บริหาร โรงเรียนที่เกษียณอายุราชการ การดำเนินการ ดังกล่าวถูกมองว่า เป็นการซ้ำเติมความยากลำบาก ให้กับโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งประกอบด้วย ชุมชนที่มีความยากจน ขาดแคลน ขาดโอกาส ผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องรับภาระงานบริหาร โรงเรียนท่ามกลางความขาดแคลน ครูที่ต้อง รับภาระงานที่หนักกว่าครูทั่วไป เพราะต้องทำการ สอนหลายชั้นและยังต้องช่วยผู้บริหารจัดทำงาน เอกสารต่าง ๆ เพื่อส่งให้กับหน่วยงานต้นสังกัด และต้องดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ทางบ้านขาด ความพร้อมอย่างมาก และครูต้องทำทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน โดยผู้ปกครองไม่สามารถช่วยเหลือด้านการเรียนให้กับลูกของตนเองได้เลย เมื่อผู้บริหารหรือครู เกษียณอายุราชการ โรงเรียนก็จะขาดผู้บริหาร หรือครู และบางครั้งต้องมีการตัดโอนตำแหน่ง ผู้บริหารสถานศึกษามาเป็นตำแหน่งครู ดังเช่น การประชุมคณะกรรมการข้าราชการครูและ บุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ครั้งที่ 4/2563 เรื่อง อนุมัติการปรับปรุงหลักเกณฑ์และวิธีการ เกณฑ์อัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากร ทางการศึกษา ก.ค.ศ. พิจารณาแล้วเห็นว่า มีความจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นไปในทางบริหารจัดการ

สถานศึกษาในช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่าน โดย เห็นควรให้มีการปรับปรุงหลักเกณฑ์และวิธีการ เกณฑ์อัตรากำลัง ในส่วนของการตัดโอนตำแหน่ง และอัตรากำลังเงินเดือนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งสายงาน บริหารสถานศึกษา ไปกำหนดเป็นตำแหน่งสายงานบริหารสถานศึกษาที่ยุบรวมหรือเลิกสถานศึกษา โดยเห็น ควรให้ เพิ่มเติม กรณีการตัดโอนตำแหน่งและอัตรากำลังเงินเดือนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา ไปกำหนดเป็น ตำแหน่งเดิมในสถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียน 41 ถึง 119 คน เพื่อให้ เกิดประโยชน์กับการบริหาร จัดการ โดยมีเงื่อนไขดังนี้ 1) สถานศึกษาที่ยุบรวม หรือเลิกสถานศึกษาหรือ 2) สถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียนต่ำกว่า 120 คน 3) กรณีสถานศึกษาต้นทาง เป็นสถานศึกษาที่มีจำนวน นักเรียนตั้งแต่ 40 คนลงมา ภายหลังตัดโอน ตำแหน่งและอัตรากำลังเงินเดือนแล้ว มิให้กำหนด ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษาดังกล่าวขึ้นใหม่ (สำนักงาน ก.ค.ศ., 2563 : ออนไลน์)

การดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาโรงเรียน ขนาดเล็กต้องมีความชัดเจน เพราะการดำเนินการ ด้วยการไม่ ส่งครูไปสอนเป็นเหมือนการปล่อยให้ โรงเรียนขนาดเล็กสิ้นสภาพไปเอง ซึ่งเป็นแนวทาง ที่ไม่มีความเป็นธรรม กับโรงเรียนและชุมชน เพราะ ครูเท่าที่กำหนดเกณฑ์ไว้โดยยึดจำนวนนักเรียน เป็นเกณฑ์ในการจัดสรรอัตรากำลัง และเงินอุดหนุนรายหัว ด้วยสภาพของการเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งได้รับการสนับสนุนน้อยอยู่แล้ว ดังนั้นการ กำหนดนโยบายสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กจึงควรมีหลักเกณฑ์และมาตรฐานการกำหนดสิ่งสนับสนุน ที่ เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการดำเนินงานของโรงเรียน

เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า เดิมคณะกรรมการ มีมติไม่จัดสรรอัตรากำลังให้โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน ให้ยุบรวมตามอัตราเกษียณ แต่การคว รรวมโรงเรียนก็ยังไม่เป็นไปตามแผนเดิม เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้เสนอ อัตรากำลังครูที่ เหมาะสมเพื่อจัดสรรให้กับโรงเรียน ขนาดเล็กที่มีนักเรียน 40 คน 80 คน 120 คน ควรต้องมีครูจำนวนเท่าไร ให้เหมาะสมที่จะดูแล เพื่อให้การจัดการศึกษามีคุณภาพและเป็น ประโยชน์กับทุกฝ่าย โดยเบื้องต้นกำหนด แผน การจัดสรรอัตรากำลังครูต่อจำนวนนักเรียนไว้แล้ว เติร์ยมเสนอให้ ก.ค.ศ. พิจารณาและให้เสนอคณะกรรมการ เห็นชอบต่อไป สำหรับการยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็กตั้งแต่ปี 2559-2563 มีโรงเรียนที่ยุบรวมแล้วจำนวนพันกว่าแห่ง สำหรับ โรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ใกล้กันมีการคมนาคม สะดวกที่สามารถควบรวมกันได้ แต่ต้องทำให้เกิด คุณภาพ โดยมอบหมายให้สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาไปตรวจสอบว่า พื้นที่มีโรงเรียนใด เป็นโรงเรียนหลัก แล้วดำเนินการควบรวม แต่จะ ต้องได้รับการยินยอมจากชุมชนด้วย ขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พัฒนาโรงเรียนหลักให้มีคุณภาพมากขึ้น เพื่อให้ผู้ปกครองมีความมั่นใจที่จะส่งบุตร หลาน มาเรียน

แนวทางการควบรวมที่ทำให้ผู้ปกครองมีความเชื่อมั่นว่าโรงเรียนแห่งใหม่ที่บุตรหลานของตนไปเรียน เป็นโรงเรียนดีมีคุณภาพ ถือว่าเป็น แนวทางที่ดีเพราะโดยแท้จริงแล้วผู้ปกครองทุกคน ย่อมมีความต้องการให้ บุตรหลานของตนได้เรียนในโรงเรียนที่มีคุณภาพ คือโรงเรียนที่สามารถสร้าง ให้นักเรียนได้พัฒนาตนเอง สามารถดำรงตนอยู่ใน โลกนี้ได้อย่างมีความสุข นั่นหมายความว่าโรงเรียน ที่จะรับนักเรียนจากโรงเรียนที่ถูก ควบรวม จะต้องมีความพร้อมอย่างแท้จริงตามแนวนโยบายที่ กำหนดไว้ หากโรงเรียนที่เป็นศูนย์ของการควบ

รวม ดำเนินการพัฒนาคุณภาพนักเรียนได้อย่างชัดเจน ปัญหาต่าง ๆ จะหมดไปอย่างแน่นอน และอาจจะมีชุมชนที่มีโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่มีโอกาสจะเพิ่ม จำนวนครูและนักเรียนขึ้นมาได้ อาจต้องเป็นฝ่าย ร้องขอให้ควบรวมโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียน ในโรงเรียนที่มีคุณภาพและมีความพร้อมในทุกด้าน เพื่อให้นักเรียนได้รับโอกาสทางการศึกษา ที่มีคุณภาพและเป็นต้นทุนของนักเรียนที่สามารถ นำไปใช้ในการเรียนต่อระดับสูงขึ้นไปหรือนำไปใช้ ในชีวิตประจำวัน

รัฐบาลจะต้องมีความชัดเจนในการ กำหนดนโยบายการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กและที่สำคัญ จะต้องมีการดำเนินการ อย่างรวดเร็วเป็นรูปธรรมเพื่อให้ประชาชน เห็นความมุ่งมั่นตั้งใจของภาครัฐ จนเกิดความมั่นใจ และหากผู้ปกครองมีความมั่นใจว่าโรงเรียน มีคุณภาพ ย่อมต้องการที่จะส่งเด็กไปเรียนดังภาพ ที่เห็นในปัจจุบันคือ นักเรียนจากหมู่บ้านห่างไกล ที่ผู้ปกครองมีความพร้อมในด้านค่าใช้จ่าย ยินยอมที่จะให้เด็กเดินทางไกลเพื่อไปเรียนในโรงเรียนที่มี ชื่อเสียง จึงพบว่าโรงเรียนที่มีชื่อเสียงจะมีปัญหา เกี่ยวกับการวิ่งเต้นของผู้ปกครองเพื่อให้เด็ก ได้มีโอกาสเข้าเรียน สภาพดังกล่าวเป็นปัญหาที่มีอย่างต่อเนื่องมานาน การแก้ปัญหา นี้มีแบบเดียว คือการทำให้คุณภาพของโรงเรียนทุกแห่งมีคุณภาพ ใกล้เคียงกัน ดังที่เราพบว่าในประเทศที่ การศึกษา มีคุณภาพมาตรฐานใกล้เคียงกัน แทบจะไม่มี นักเรียนระดับประถมศึกษาออกไปเรียนนอกพื้นที่ ประเทศไทยอาจจะเป็นเพียงไม่กี่ประเทศในโลก ที่มีนักเรียนอนุบาลและประถมศึกษาเดินทางไกลใช้เวลาหลายชั่วโมงเพื่อไปเรียนในเมืองด้วยความ เชื่อมั่นในคุณภาพของโรงเรียน

หากจะกล่าวว่าโรงเรียนขนาดเล็กเป็นต้น เหตุของความตกต่ำด้านคุณภาพ คงเป็นเหตุผลที่ ไม่เพียงพอ เพราะผลการประเมินคุณภาพการ จัด การศึกษา ผลที่ปรากฏคือโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนมากที่นักเรียนมีผลสอบในระดับต้น ๆ ของเขตพื้นที่การศึกษา แต่ปัญหาที่แท้จริงจะอยู่ที่ ต้นทุนของการจัดการศึกษา อยู่ที่โรงเรียนขนาดเล็ก จะมีรายจ่ายสูงมาก เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของภาพรวม และปัญหาเกี่ยวกับจำนวนครูกับชั้นเรียน ที่โรงเรียนขนาดเล็กมีครูไม่ครบชั้น และไม่มีโอกาส จะครบชั้น เพราะการกำหนดจำนวนครูนั้น ขึ้นกับ จำนวนนักเรียน โดยปัจจุบันสำนักงานคณะ กรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดสรรอัตรา กำลังครูให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดโดยเป็นไป ตามสูตรคำนวณอัตรากำลังข้าราชการครูตามเกณฑ์ ก.ค.ศ. (สำนักงาน ก.ค.ศ., 2563 : 3) แบบ 1 โรงเรียนประถมศึกษาที่มีนักเรียน 120 คน ลงมา และจัดการเรียนการสอนอนุบาล 1 ถึง ป. 6 หรือ ป. 1 ถึง ป. 6 นักเรียน 1-20 คน มีผู้บริหาร 1 คน มีครูผู้สอนได้ 1 คน นักเรียน 21-40 คน มีผู้บริหารได้ 1 คน มีครูผู้สอนได้ 2 คน นักเรียน 41-60 คน มีผู้บริหารได้ 1 คน มีครูผู้สอนได้ 3 คน นักเรียน 61-80 คน มีผู้บริหารได้ 1 คน มีครูผู้สอนได้ 4 คน นักเรียน 81-100 คน มีผู้บริหารได้ 1 คน มีครูผู้สอนได้ 5 คน นักเรียน 101 - 120 คน มีผู้บริหารได้ 1 คน มีครูผู้สอนได้ 6 คน สูตรคำนวณอัตรากำลังดังกล่าวเป็นสูตรที่ใช้ ทั่วประเทศ ดังนั้นแม้ว่าโรงเรียนจะมีบริบทที่ แตกต่างกันอย่างใด ก็คงใช้สูตรคำนวณอัตรากำลัง เช่นเดียวกัน จากการใช้สูตรนี้จะเห็นได้ว่าโรงเรียน ที่มีนักเรียนตั้งแต่ 101-120 คน ที่จัดการเรียน การสอน ป. 1 - ป.6 เท่านั้นที่จะมีครูครบชั้นได้หาก โรงเรียนดังกล่าวเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 - ป.6 ก็จะมีครูอย่างน้อย 2 คน หากเป็นโรงเรียนที่มี นักเรียน 21-40 คน และเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 - ป. 6 ซึ่งมีห้องเรียนทั้งหมด 8 ห้อง ครูแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบ 4 ห้องเรียน

การมีนโยบายเพื่อลดจำนวนโรงเรียน ขนาดเล็ก คำที่ใช้ในการบริหารจัดการคือ การ ควบรวมโรงเรียน ซึ่งความหมายหากแปลกันตรง ๆ คือการยุบโรงเรียนนั่นเอง เช่น หากต้องการให้ โรงเรียนทุกแห่งในพื้นที่ปกติ ต้องมีนักเรียนไม่น้อย กว่า 120 คน นั้นหมายความว่าต้องมีการควบรวม โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 40 คน อย่างน้อย 3 แห่ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเตรียมที่จะทบทวนการบริหารโรงเรียน ขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 40 คน ซึ่งมี ทั้งหมด 2,548 โรงเรียน โดยจะพยายามยุบรวม หรือยกเลิก บางแห่งที่ไม่มี ความจำเป็นแล้ว เพื่อไม่ให้โรงเรียนในกลุ่มนี้เป็นภาระทาง งบประมาณและบุคคลต่อไป โดยประเด็นนี้ เป็นประเด็นที่สำคัญ โดยมีการนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และกำหนดแนวทางให้สำนักงานเขต พื้นที่ การศึกษาทุกแห่งดำเนินการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562 : 2-3)

นโยบายการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 1) แจ้งมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง การควบรวม โรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยแจ้ง ผู้อำนวยการสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถม ศึกษาและมัธยมศึกษาทุกเขต ว่าสำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีแจ้งมติคณะรัฐมนตรีใน คราวประชุม เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2562 เห็นชอบตามมติ คณะกรรมการกำหนดเป้าหมายและนโยบาย กำลังคนภาครัฐ ในการประชุมครั้งที่ 2/2562 เมื่อ วันที่ 20 มีนาคม 2562 เกี่ยวกับการควบรวม โรงเรียน ขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงแจ้งให้ สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาทุกแห่งได้ดำเนินการตามมติคณะ รัฐมนตรี คือดำเนินการควบรวม โรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีระยะห่างจากโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในตำบล เดียวกันน้อยกว่า 6 กิโลเมตร ให้บังเกิดผลอย่าง เป็นรูปธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ให้เพิ่มสูงขึ้นเพิ่ม ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน และลดภาระค่าใช้จ่ายงบประมาณด้าน บุคลากรและการบริหารจัดการ ลง รวมทั้งให้ รายงานผลการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรค ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทราบโดยด่วนต่อไป

เหตุผลของการควบรวมเป็นเรื่องของงบประมาณ และบุคลากร เพราะหากไม่ดำเนินการดังกล่าว ปัญหาสำคัญที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในการจัด การศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานคือ ไม่สามารถ หา งบประมาณมาส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้การจัด การศึกษาของโรงเรียนในระดับนี้เกิดคุณภาพได้ เนื่องจาก งบประมาณส่วนใหญ่ต้องเข้าไปในเรื่อง ของงบประมาณเกี่ยวกับเงินเดือน เงินวิทยฐานะของข้าราชการครูและ บุคลากรทางการศึกษา และเมื่อมีจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มมากขึ้น ปัญหาเรื่องบุคลากรทางการศึกษาคือ ผู้บริหาร สถานศึกษาและครูจะยิ่งมากขึ้นและต่อไปโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนครูไม่ครบชั้นจะเพิ่มมากขึ้น ตลอดเวลา ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัด การเรียนการสอน ซึ่งการแก้ปัญหาโรงเรียน ขนาดเล็กที่ตรง เป้าที่สุดคือ การทำให้โรงเรียน มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น เพื่อให้แต่ละโรงเรียน มีครูอย่างน้อย 8 คน เพื่อ รับผิดชอบในการทำ หน้าที่ครูประจำชั้นห้องละ 1 คน ซึ่งหากดำเนินการ ควบรวมได้จะทำให้มีจำนวนครู เพียงพอกับ จำนวนห้องเรียนอย่างแน่นอน หากห้องเรียนระดับ ชั้นประถมศึกษามีนักเรียนเฉลี่ยห้องเรียนละ

30 คน เพราะสัดส่วนครูกับนักเรียนของไทยมีเพียง ประมาณ 1 ต่อ 19 แต่คงไม่สามารถดำเนินการ ตามสัดส่วนได้อย่างแน่นอน เพราะด้วยสภาพพื้นที่ของประเทศไทยมีพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร หรือเป็น พื้นที่เกาะ และจำเป็นต้องจัดให้มีสถานศึกษา แม้ว่าจำนวนนักเรียนจะน้อยกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และเมื่อพิจารณาจาก ตัวเลขที่กล่าวมาแล้ว หาก นโยบายการควบรวมโรงเรียนดำเนินการอย่าง ต่อเนื่อง และดำเนินการได้เพียง ประมาณครึ่งหนึ่ง ของโรงเรียนขนาดเล็ก ก็จะมีบรรลุเป้าหมายได้เพราะจะทำให้โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียน น้อยกว่า 40 คน ในพื้นที่ปกติได้ควบรวมกับ โรงเรียนอื่น ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ทั่วไปอาจจะหมดไป จากประเทศไทย

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2562 : 2-3) ประธาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวว่า เป้าหมายการ ดำเนินการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก หมายถึง โรงเรียนที่มีนักเรียนต่ำกว่า 40 คน มีอยู่กว่า 2,000 แห่ง ยกเว้นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในที่ราบสูงและบนเกาะแก่ง เป้าหมายหลักคือ ต้องมีครูครบชั้น ป.1 ถึง ป.6 ไม่ใช่มีครู 3 คน นักเรียน 50 คน สอนรวมชั้นแบบปัจจุบัน และยืนยันว่านักเรียนและผู้ปกครองจะไม่ได้รับ ผลกระทบ จากการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กในตำบลที่อยู่ในรัศมี 6 กิโลเมตร แต่ถ้าระยะทาง เกินกว่านี้ สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน มีแผนและงบประมาณรองรับเรื่องนี้ ไว้แล้ว การควบรวมนักเรียนและครู ไปอยู่โรงเรียน แม่เหล็กประจำตำบล จะทำให้การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงสภาพแวดล้อม และเติมเต็มด้านเทคโนโลยี เพื่อยกระดับคุณภาพ การศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งตอนนี้ ยังไม่ได้บังคับ แต่ต้องการสร้างโรงเรียนต้นแบบ ที่มีความพร้อม เพื่อแสดงให้เห็นให้ผู้ปกครองเห็นผล ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยแต่ละจังหวัด จะมีคณะกรรมการที่มีภาคีรัฐ เอกชน และ ประชาชน เป็นกลไกในการขับเคลื่อน แผนบริหาร จัดการโรงเรียนขนาดเล็กในระดับจังหวัด นอกจากนี้แต่ละจังหวัดยังสามารถแต่งตั้งคณะ ทำงาน เพื่อจัดทำแผนระดับอำเภอได้อีกด้วย ตามนโยบายและแผนบริหารจัดการตามแบบ ขึ้นบันได ที่กำหนดกรอบ ระยะเวลาให้เห็นผล เป็นรูปธรรมภายใน 2 ปี หากพิจารณาถึงสภาพข้อเท็จจริงในการ จัดการศึกษาปัจจุบัน ของประเทศไทย โดยเฉพาะ ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเจ้าภาพหลัก โดยมีโรงเรียน ในสังกัดอยู่ทั่วประเทศกว่า 30,000 แห่ง ปัญหา สำคัญที่ เกิดขึ้นมากที่สุดคือ เรื่องงบประมาณ เพราะปัจจุบันงบประมาณของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐานที่ได้รับการจัดสรรมีจำนวนมากมายมหาศาล มีงบประมาณ มากที่สุด แต่ส่วนใหญ่จะถูกใช้เป็นงบ ประจำ ได้แก่ งบประมาณเงินเดือน เงินวิทยฐานะของผู้บริหาร และครู ส่วนงบประมาณที่เรียกว่างบพัฒนานั้น มีน้อยมาก และจำนวนงบประจำจะสูงขึ้น โดยตลอด เนื่องจากเงินเดือนของข้าราชการครู และบุคลากร ทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ดังนั้น แนวทางที่ต้องการให้โรงเรียนทุกแห่งมีครู ครบชั้นหรือครบทุก วิชาเอกนั้น ตอบได้ว่า ไม่มีโอกาสเป็นไปได้อย่างแน่นอน ดังนั้นแนวคิด ในการควบรวมโรงเรียนคือการยุบ โรงเรียนบางแห่ง เพื่อนำไปรวมกับโรงเรียนที่เห็นว่ามีเหมาะสมเป็นศูนย์กลางของชุมชน หรือเป็น ศูนย์กลาง ของการเดินทางและเป็นโรงเรียนที่มีจำนวน นักเรียนมากที่สุด เป็นแนวทางที่มีความเป็นไปได้ และ น่าจะเกิดประโยชน์สำหรับทุกฝ่าย แต่ปัญหา ที่เกิดขึ้นในขณะนี้คือ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ของนักเรียนที่ เพิ่มขึ้น ระยะการเดินทางที่ไกล ออกไป ซึ่งปัญหาเหล่านี้หากนำมาวิเคราะห์ และบริหารจัดการตามหลักสถิติ

สิ่งที่ทางภาครัฐ สมควรอย่างยิ่งที่จะจัดให้กับนักเรียนเพิ่มเติม สำหรับนักเรียนที่มาจากโรงเรียนที่ถูกควบรวมหรือถูกยุบ ควรเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่เป็นธรรม กับนักเรียนและผู้ปกครอง โดยการพิจารณาจากระยะทางที่เพิ่มขึ้นจากเดิม แล้วคำนวณเป็น รายจ่ายเพื่อจ่ายให้กับผู้ปกครอง โดยให้รวมถึง เด็กทุกคนที่แม้ยังไม่ได้เข้าโรงเรียน แต่เป็นเด็ก ที่อยู่ในเขตบริการของโรงเรียนเดิมที่ถูกควบรวม ให้ได้รับสิทธิค่าใช้จ่ายดังกล่าวด้วย เพื่อให้ ความเป็นธรรมกับผู้ปกครอง

ปัญหาสำคัญที่ทำให้นโยบายการยุบหรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กไม่สามารถดำเนินการได้ตามนโยบายหรือความต้องการของเขตพื้นที่การศึกษา หากสรุปเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ ที่จะต้องร่วมกันแก้ไข หากรัฐมีนโยบายที่ชัดเจนว่า ต้องดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยขอแบ่งตามประเด็นของปัญหาในส่วนต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองเห็นว่าการยุบหรือการควบรวมโรงเรียนภาครัฐไม่ได้ให้การช่วยเหลือผู้ปกครองที่ต้องรับภาระต่อการเดินทางไปรับส่งนักเรียนเพื่อไปเรียนในระยะเวลาที่ไกลขึ้น หรือจะรับผิดชอบเฉพาะนักเรียนซึ่งเรียนอยู่ในปัจจุบัน ส่วนนักเรียนที่ยังไม่ได้เข้าสู่ระบบโรงเรียนจะไม่ได้ รับประโยชน์สำหรับค่าเดินทางในส่วนนี้ ดังนั้น หากทำความเข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนิน การในเรื่องนี้ และประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับ โอกาสทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ เพราะหากผู้ปกครองมีความเชื่อมั่นว่า นักเรียนจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพแล้ว ย่อมพร้อมที่จะให้นักเรียนเดินทางไกลขึ้น ดังเห็นได้จากการที่มีนักเรียนในชุมชนเดินทางเข้าไปเรียนในโรงเรียนที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ควรต้องมีค่าใช้จ่ายในการ เดินทางสำหรับนักเรียนทุกคน โดยจ่ายให้กับผู้ปกครองในอัตราที่สอดคล้องกับความจริง ซึ่งหากมีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ ผู้ปกครองอาจไม่ต้องเดินทาง ไปรับส่งนักเรียนถึงโรงเรียน เพราะจะมีผู้ประกอบการรับส่งนักเรียนที่ยินดีจะรับส่งนักเรียน เพราะมีรายได้ที่แน่นอนชัดเจนโดยราชการจะต้องออกระเบียบเพื่อจ่ายเงินส่วนนี้ให้กับผู้ประกอบการได้โดยตรง หรือโดยการ ผ่านไปยังโรงเรียนเพื่อให้โรงเรียนได้ควบคุม การให้บริการกับนักเรียนได้อีกทางหนึ่ง หากมีการพูดคุยกันอย่างเป็นระบบและอย่างทั่วถึงเป็นรายครอบครัว จนมีความเข้าใจที่ตรงกัน และมีความมั่นใจและเห็นประโยชน์ร่วมกัน โดยเชื่อว่าปัญหาในเรื่องนี้จะหมดไปหรือเหลือน้อยที่สุด

2. ปัญหาด้านชุมชน การเริ่มต้นตั้งชุมชนนั้นประกอบด้วยบ้านวัดและโรงเรียน ดังนั้น โรงเรียนจึงถือว่าเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งซึ่ง แสดงถึงความมั่งคั่งมั่นคงของหมู่บ้าน และ อีกส่วนหนึ่งคือโรงเรียนที่เกิดจากการบริจาคที่ดิน ของประชาชนในท้องถิ่น มีชื่อและนามสกุล ของผู้บริจาคเป็นชื่อโรงเรียน เมื่อโรงเรียนมี กิจกรรมสำคัญมักจะได้รับเกียรติถูกเชิญมาเป็น ประธานสำคัญในกิจกรรมนั้น ๆ จนทำให้เกิด ความรัก ความผูกพัน จนกลายเป็นความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ หรือโรงเรียนที่เกิดจากความร่วมมือ ของประชาชนในการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมา ย่อมมี ความรู้สึกถึงความสูญเสีย แต่สิ่งเหล่านี้สามารถ ทำความเข้าใจและแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นได้ว่าการที่ต้องมีการยุบหรือควบรวมโรงเรียนนั้น เกิดจากปัญหาใดบ้าง และประการสำคัญที่สุดคือ เมื่อมีการควบรวมโรงเรียนแล้วจะทำให้ให้นักเรียนมี โอกาสได้เรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งมีความพร้อมทั้งบุคลากรอุปกรณ์ และจะได้รับประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่การคมนาคมสะดวก นักเรียนอาจใช้เวลาในการเดินทางเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อย นอกจากนั้นอาจสามารถนำอาคารเรียนไปใช้เป็นประโยชน์

สำหรับชุมชนจะทำให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าจะไม่ใช่ความสูญเสีย แต่เป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โรงเรียนที่เคยทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นแหล่งเรียนรู้ของ ชุมชน หรือเป็นสถานที่สำหรับการพักผ่อนหรือออกกำลังกายของประชาชน เป็นอาคารอเนกประสงค์ของชุมชน หรือให้หน่วยงานราชการ ส่วนท้องถิ่นนำไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งยังคงคุณค่าของอาคาร เรียนหรือโรงเรียนยังคงสภาพที่มีคุณค่าเช่นเดิม เพียงแต่เปลี่ยนจากการเป็นสถานที่ให้ความรู้กับ นักเรียนมาเป็นสถานที่สาธารณะประโยชน์อื่น ๆ

3. ปัญหาด้านผู้บริหาร ผู้บริหารบางคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้บริหารซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั้น เมื่อได้ทำหน้าที่ เป็นผู้บริหาร ในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนย่อมมีความ สะดวกสบาย และที่สำคัญคือสามารถประกอบอาชีพอื่นได้ไม่ต้องเดินทาง และในบางครั้งผู้บริหารบางคน อาจคิดว่าการอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็กที่มี ครูจำนวนน้อยย่อมทำให้ปัญหาต่าง ๆ ในการบริหารน้อยลงไปหรือไม่มีปัญหา หรือบางคนติดกับพื้นที่ เพราะมีความคุ้นเคยกับบุคคล ในชุมชนเป็นอย่างดี ได้รับความเชื่อถือจากชุมชน ไม่ต้องการย้ายสถานที่ทำงานเพราะไม่ต้องการ การเปลี่ยนแปลง จึงไม่ให้ความร่วมมือในการที่จะ ดำเนินการโครงการรวบรวมสถานศึกษาขนาดเล็ก หรืออาจทำการคัดค้านโดยให้ผู้ปกครองและผู้นำในท้องถิ่นแสดงความคิดเห็นที่คัดค้านแทนตนเอง ปัญหาลักษณะนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงาน ต้นสังกัดระดับพื้นที่การศึกษา จะต้องมีข้อเท็จจริงเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกับทุกคน โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนที่ควรคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม โดยเฉพาะประโยชน์ของนักเรียนเป็นหลักในการ ตัดสินใจ

4. ปัญหาด้านครู ครูบางส่วนมีความรู้สึกว่าการจัดการเรียนการสอนที่มีนักเรียนชั้นละไม่ถึง 10 คน ถือว่าเป็น โอกาสหรือเวลาพักผ่อนได้มาก ด้วยภาระหน้าที่ของความเป็นครูไม่หนัก หากต้องย้ายไปอยู่ในโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมาก ในแต่ละห้อง มีนักเรียน 30 ถึง 40 คน ตนเองต้องรับภาระมาก ยิ่งขึ้น จึงมีความรู้สึกว่าการอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็ก ถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่สามารถที่จะทำผลงานวิชาการหรือวิทยฐานะได้ ไม่แตกต่างกับครูที่อยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ และอาจจะมีโอกาสดีกว่า คือภาระการสอนน้อยกว่า รับผิดชอบนักเรียนในจำนวนที่น้อยกว่า โดยเฉพาะหากเป็นครูที่อยู่ในท้องถิ่นย่อมมีความรู้สึกว่าการปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียน ซึ่งตนเองรู้จักกับทุกคนในชุมชนอย่างดี ยิ่งทำให้การทำงานมีความสะดวกสบาย หากต้องถูกย้ายไปปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนอื่นอาจต้องรับภาระงานมากขึ้น และที่สำคัญต้องปรับตัวเพื่อเข้ากับโรงเรียนซึ่งมีจำนวนนักเรียนเป็นจำนวนมาก พฤติกรรมเหล่านี้มักเกิดกับครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนเดิมมานาน ไม่เคยย้ายที่ทำงานเลยตั้งแต่เริ่มบรรจุ นอกจากนี้ปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กในอีกลักษณะหนึ่งคือ เมื่อมีครูมาบรรจุใหม่ หากเป็นคนต่างพื้นที่ เมื่อปฏิบัติงานครบข้อกำหนดระยะเวลาตามเกณฑ์ที่สามารถย้ายได้ก็จะขอย้ายออกไป

5. ปัญหาด้านนโยบาย

5.1 นโยบายการยุบหรือการควบรวม โรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีแนวทางที่ดำเนินการอยู่ ในขณะนี้้อย่างต่อเนื่องและพยายามดำเนินการหลายครั้ง แต่เมื่อพบปัญหาการต่อต้านนโยบายนี้จึงต้องหยุดลง แต่ในบางพื้นที่ก็สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการยุบโรงเรียนขนาดเล็กได้จำนวนหนึ่ง ซึ่งสามารถดูได้

จากจำนวนโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีจำนวนลดลงมาโดยตลอด และ ไม่มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาใหม่ นอกจากโรงเรียนที่มีลักษณะเฉพาะทาง หรือการจัดตั้งเนื่องในโอกาสสำคัญ ต่าง ๆ เท่านั้น

5.2 แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เป็นโรงเรียนมีมาตรฐาน เพื่อดึงดูดให้นักเรียนที่อยู่ในชุมชนกลับมาเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเป็นเรื่องที่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากมีหมู่บ้านหลายแห่งที่มีจำนวนเด็กเกินกว่าครึ่งหนึ่งเดินทางไปเรียนในโรงเรียนที่มีความพร้อมหรือโรงเรียนในเมือง หากสามารถทำให้นักเรียนเหล่านี้ กลับมาเรียนในพื้นที่ของตนเองได้ เงินงบประมาณส่วนนี้ก็จะกลับมาพัฒนาให้กับโรงเรียนในชุมชนได้ จนทำให้มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว แต่ปัญหาสำคัญที่พบในปัจจุบันคือ จำนวนเด็กนักเรียนในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่จะเข้าเรียนในแต่ละปีที่ผ่านมา มีจำนวนลดลงอย่างมากในหลายหมู่บ้าน จึงทำให้จำนวนนักเรียนที่เข้าเกณฑ์การศึกษา ภาคบังคับในพื้นที่บางแห่ง ไม่มีเลยแม้แต่คนเดียว ดังนั้นแนวคิดในการที่จะพัฒนาคุณภาพของ โรงเรียนในหมู่บ้านให้แต่ละแห่งมีคุณภาพคงไม่ สามารถที่จะดึงดูดนักเรียนเพิ่มขึ้นได้ เนื่องจากไม่มีนักเรียนในพื้นที่หรือในเขตบริการของโรงเรียนแห่งนั้น

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI: Thailand Development Research Institute) (2558 : 7-11) จัดทำรายงานแนวทาง การแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเสนอแนวทาง การแก้ไขดังต่อไปนี้

- 1) แนวทางในการแก้ปัญหา ขาดแคลนทรัพยากรทางการศึกษาของเด็กในโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว โดยใช้หลักการคือ การรวมกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก แต่ละแห่งที่อยู่ใกล้กันเข้าด้วยกัน ลักษณะของ โครงสร้าง เครือข่ายและใช้ทรัพยากรร่วมกัน ภายในเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) โรงเรียนแต่ละแห่งรับผิดชอบสอนเฉพาะระดับ โดยมี การแบ่งโรงเรียนระดับชั้นคือ 2.1) รับผิดชอบสอนใน ระดับอนุบาลปีที่ 1-3 โรงเรียนอีกแห่งรับผิดชอบสอนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 และโรงเรียนที่รับผิดชอบสอนในระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6
- 2.2) แนวทางการรวมเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็ก โดยพิจารณาโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน
- 3) กลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือ การคมนาคมยากลำบากรวมไปถึงโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่สูง ควรช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนกลุ่มนี้ อาจทำได้โดยการจัดสรรทรัพยากรเพิ่มเติมตาม ที่โรงเรียนกลุ่มนี้ต้องการ
- 4) โรงเรียนที่ไม่ใช่ โรงเรียนขนาดเล็กและไม่ได้ตั้งในพื้นที่ห่างไกล โรงเรียนกลุ่มนี้สามารถรวมตัวเพื่อช่วยยกระดับ ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรของโรงเรียน ขนาดเล็กได้ โดยการเข้าไปร่วมเครือข่ายกับ โรงเรียนขนาดเล็กและจัดสรรทรัพยากรทางการ ศึกษาร่วมกันในลักษณะของโรงเรียนพี่เลี้ยง
- 5) โรงเรียนที่ไม่ใช่โรงเรียนขนาดเล็กและตั้งอยู่ ในพื้นที่ห่างไกลโรงเรียนกลุ่มนี้ ไม่เข้าเกณฑ์ในการรวมเครือข่ายกับโรงเรียนอื่น ๆ เพราะจะทำให้มีอุปสรรคในการเดินทางภายในเครือข่าย วันนี้ โรงเรียนกลุ่มนี้ไม่ประสบปัญหาการขาดแคลน ทรัพยากรทางการศึกษามากนัก และไม่ใช้โรงเรียน ขนาดเล็กจึงมีงบประมาณอุดหนุนรายหัวเพียงพอ กับความต้องการ จึงเสนอว่าหากดำเนินการตาม แนวทางนี้ เป้าหมายที่คาดหวังไว้คือ มีจำนวน นักเรียนรวมภายหลังจากการจัดเครือข่ายแล้ว เกินกว่า 500 คน ต่อ 1 เครือข่าย มีจำนวนนักเรียนเฉลี่ยภายหลังจากจัดตั้งเครือข่ายแล้ว มากกว่า 20 คน ต่อระดับชั้น

บทสรุป

ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กเป็นปัญหาที่สามารถดำเนินการได้ โดยต้องมึนโยบายที่ชัดเจนต่อเนื่อง หากมีนโยบายแต่ไม่สามารถดำเนินการตามนโยบายได้ ย่อมทำให้ปัญหาความแตกต่างในเรื่องคุณภาพของโรงเรียนมากขึ้น และปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กจะเพิ่มขึ้นตลอดเวลา การแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็กทุกคน ทางออกใด ๆ ก็ตามต้องไม่สร้างภาระให้กับผู้ปกครองหรือหากทำให้ผู้ปกครองเห็นประโยชน์ของการดำเนินการว่าเป็นการช่วยเพิ่มคุณภาพให้กับผู้เรียน การดำเนินการนี้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด ที่รัฐต้องดำเนินการ โดยยึดตามความมุ่งหมายและหลักการตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้การศึกษาเป็นการมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เข้มแข็งและประสบความสำเร็จโดยมุ่งหวังว่า 1) ต้องน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 3) การสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศ และ 4) การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การจัดการระบบการเรียนรู้ต้องบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ ผสมผสานสาระความรู้ให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะพึงประสงค์แก่ผู้เรียน การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านความรู้และคุณธรรมจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์เข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งส่งเสริมผู้เรียนให้มีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (ประสิทธิ์ สระทอง, 2563 : 242) สอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563 : 4) เป้าหมายสำคัญที่สุดที่จะต้องคำนึงถึง คือ โรงเรียนต้องทำหน้าที่ให้สามารถดำเนินการ ตามบทบาทหน้าที่ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและหลักการ ดังที่กล่าวมาแล้ว การตัดสินใจใด ๆ ต้องเพื่อประโยชน์ของผู้เรียนและประเทศชาติ โดยส่วนรวม ควรเป็นนโยบายที่มีความชัดเจน ต่อเนื่อง และทุกฝ่ายต้องรับกับผลกระทบที่ตนเอง อาจจะต้องเสียสละบ้างเพื่อให้การศึกษาก้าวต่อไปอย่างมีคุณภาพ

รายการอ้างอิง

- ไกรยส ภัทราวาท. (2562). “ไกรยส ภัทราวาท” กสศ. ขอกการแก้ความเหลื่อมล้ำการศึกษาด้วย “สะพานบุญ-ผีเสื้อ” ที่เข้าไปอยู่ในใจคน. สืบค้นได้จาก. <https://thaipublica.org/2020/10/eef-krai-yos-patrawart/>. เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2564.
- ดิศกุล เกษมสวัสดิ์. (2563). การเสริมสร้างสมรรถนะบัณฑิตวิชาชีพครู ตามมาตรฐานวิชาชีพ. สืบค้นได้จาก <https://www.ksp.or.th/ksp2018/2020/09/22299/>. เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2563.
- ประวิต เอราวรรณ์. (2563). ก.ค.ศ.ออกเกณฑ์ปรับใหม่ สัดส่วนครู/นักเรียน ส่งผลต้องลดจำนวนครู 8,000 อัตรา. สืบค้นได้จาก. <http://www.utt2.go.th/new/?p=2094>. เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2564..

- ประสิทธิ์ สระทอง. (2563). การจัดการศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 ที่ส่งผลต่อความฉลาดทางอารมณ์. **วารสารสิรินธรปริทรรศน์**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2563.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (2543). **นิติปรัชญา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พชรพล คำสมาน และคณะ. (2562). ศาสตร์พระราชายุทธศาสตร์เพื่อการจัดการศึกษาสู่ความสำเร็จในศตวรรษที่ 21. **วารสารสิรินธรปริทรรศน์**. ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2562
- พรณีย์ ขำจริง และกัญญ์รัชการย์ นิลวรรณ. (2560). องค์ประกอบของคุณลักษณะนักศึกษาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคใต้. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต**. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2560.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2546). **พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546**. เล่ม 120 ตอนที่ 52 ก หน้า 1. 11 มิถุนายน 2546.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2562). **ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ**. สืบค้นได้จาก. <https://th.wikipedia.org>. เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2562.
- เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). **สรุปมติคณะรัฐมนตรี (กรม.) ประจำวันที่ 26 มกราคม 2564**. สืบค้นจาก. <https://www.naewna.com/politic/469278>. เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2564.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2557). **ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องเร่งรัดแก้ไข**. สืบค้นได้จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/787389251302068>. เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2564.
- สิทธิพร เอี่ยมเสน (2563). **ครูกับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ – จรรยาบรรณครูควรเป็นอย่างไรไปทำความรู้จักกัน**. สืบค้นได้จาก <https://www.thethaipress.com/2020/21905/>. เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2563.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2563). **หลักเกณฑ์และวิธีการสอบแข่งขันเพื่อบรรจุและแต่งตั้งบุคคลเข้ารับราชการเป็นข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งครูผู้ช่วย**. สืบค้นได้จาก <https://circular62.otepc.go.th>. เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2563.
- สาธิต ปิตุเตชะ. (2564). **เกิดต่ำกว่า 6 แสนคนในรอบ 3 ปี**. สืบค้นได้จาก. <https://news.trueid.net/detail/rxb4o559geBX>. เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2564.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). **กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อีเลฟเว่น สตาร์ อินเทอร์เน็ต.
- สุเทพ ชิตยวงษ์. (2562). **สถิติโรงเรียนขนาดเล็กปี 62**. สืบค้นจาก. <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/842975>. เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2564.

เอกชัย กี่สุขพันธ์. (2562). ประธาน กพฐ.วอนทุกฝ่ายช่วยกันหาทางออกให้ รร.ขนาดเล็กการยุบหรือควมรวม ไม่ใช่การแก้ปัญหามทางเดียว. สืบค้นจาก. <https://www.thaipost.net/main/detail/44030>. เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2564.